

ІЛЬІНА Анастасія,
к. е. н., доцент кафедри
публічного управління та адміністрування
Державного торговельно-економічного
університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ORCID: 0000-0002-6374-7078
a.ilyina@knute.edu.ua;

ILYINA Anastasiya,
PhD (Economics), Associate Professor
at the Department of Public Administration
State University of Trade and Economics
19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine

ORCID: 0000-0002-6374-7078
a.ilyina@knute.edu.ua

БЮДЖЕТНІ ІНВЕСТИЦІЇ В ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЗА МАСШТАБНОЇ КРИЗИ

BUDGET INVESTMENT IN HUMAN CAPITAL IN A MAJOR CRISIS

Вступ. Попри масштабну кризу в Україні, спричинену пандемією COVID-19 та російсько-українською війною, органам публічної влади варто врахувати питання вкладення коштів за рахунок державного та місцевих бюджетів саме у пріоритетні галузі економіки, в основі чого має бути розроблена інвестиційна стратегія сталого розвитку країни.

Проблема. У разі відсутності стратегічного плану навіть вчасне впровадження інвестиційних проектів коштом державного та місцевих бюджетів може стати результатом лише окремо реалізованих проектів, які не будуть наслідком сформованого системного впливу на розвиток людського капіталу в Україні, що не забезпечуватиме сталого розвитку країни.

Метою статті є визначення стратегічних орієнтирів сталого розвитку країни щодо створення державою належних умов для здійснення доцільних бюджетних інвестицій у розвитку пріоритетних галузей людського капіталу.

Методи. Дослідження проведено із застосуванням методів теоретичного узагальнення, статистичних групувань, порівняльного та системного аналізу, моделювання та абстрагування.

Результати дослідження. В Україні протягом 2018–2020 рр. основним дестабілізуючим фактором здійснення бюджетних інвестицій у людський капітал послужувало зниження інвестиційної активності органів публічної влади, регулюючих галузь соціального забезпечення. Це обумовило необхідність розробити модель удосконалення стратегічного управління бюджетними інвестиціями у розвиток людського капіталу.

Introduction. Public authorities should take into account the investing funds from state and local budgets in priority sectors of the economy. Sustainable development of the country should be developed on an investment strategy during the COVID-19 pandemic and the Russian-Ukrainian war.

Problem. Timely implementation of investment projects at the expense of the state and local budgets can only be the result of separately implemented projects that will not be the result of systemic impact on human capital development in Ukraine.

The aim of the article is to study the strategic guidelines for sustainable development of the country, to create appropriate conditions for the state to make appropriate budget investments in the development of priority areas of human capital.

Methods. Methods of theoretical generalization, statistical groupings, comparative and systematic analysis, modeling and abstraction were used in the paper.

Results. The main destabilizing factor in the implementation of budget investments in human capital was the reduction of investment activity of public authorities regulating the area of social welfare in Ukraine during 2018–2020. This led to the development of a model of improving the strategic management of budget investments in human capital development.

Conclusions. The strategic budget investments are a reflection of the level of human capital development as a professional competence of public officials. They include the ability

Висновки. Стратегічні бюджетні інвестиції є відображенням рівня розвитку людського капіталу як професійних компетентностей публічних службовців. Вони полягають у вмінні стратегічно мислити у процесі планування видаткової частини бюджету та раціонально розподіляти й перерозподіляти кошти для вкладення у стратегічні об'єкти пріоритетних галузей людського капіталу, що користуються високим попитом населення, з застосуванням новітніх ІКТ. В основі цього лежить поліпшення інвестиційного клімату країни, що обумовлюватиме ліквідацію наслідків масштабної кризи в Україні внаслідок припливу додаткових стратегічних інвестицій.

Ключові слова: стратегічні бюджетні інвестиції, людський капітал, стратегічне управління, пріоритетні галузі людського капіталу, пріоритетні галузі економіки, професійні компетентності, інформаційно-комунікаційні технології.

JEL Classification: H72, J24, O10

Вступ. Питання стратегічного управління постає перед Україною та світом, на що вказують глобальні проблеми у відносинах між державою та суспільством, пов'язані з рівнем довіри населення до влади, а також пандемією COVID-19, яка особливо вдарила по економіці в таких галузях економічної діяльності: освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, культура, туризм та спорт. Водночас повномасштабне вторгнення РФ на територію України з 24 лютого 2022 р., що стало розв'язанням російсько-української війни, майже призупинило діяльність галузевих підприємств/установ/організацій. Через постійні воєнні дії багато з цих установ змушені перейти в режим роботи онлайн або тимчасово призупинити свою діяльність. Отже, масштабна криза в Україні згубно вплинула на економічний і соціальний розвиток країни. Темпи відновлення економіки залишаються невизначеними й залежать від ступеня покращення ситуації з інвестиціями у пріоритетні галузі економіки. Основою, на якій базується інвестування у пріоритетні галузі економіки, є стратегічне планування інвестицій, пов'язане з раціональним розподілом і перерозподілом бюджетних коштів відповідно до розроблених стратегічних планів.

Проблема. Через відсутність стратегічного плану навіть вчасне впровадження інвестиційних проєктів коштом державного та місцевих бюджетів може стати результатом лише окремо реалізованих проєктів, які не стануть наслідком сформованого системного впливу на розвиток людського капіталу в Україні, що не забезпечуватиме сталого розвитку країни.

Оскільки рівень доцільності бюджетних інвестицій (БІ) пов'язаний зі стратегічним плануванням, тож саме від чіткості визначення стратегічних цілей і, як наслідок, плану їхнього досягнення залежить

to think strategically in the process of planning the expenditure part of the budget, rationally allocate and redistribute funds for investment in strategic objects of priority areas of human capital, which are in high demand, using the latest ICTs. This is based on country's investment climate improvement, which will lead to the elimination of consequences of the major crisis in Ukraine due to the additional strategic investment flows.

Keywords: strategic budget investments, human capital, strategic management, priority areas of human capital, priority economic sectors, professional competences, information and communication technologies.

визначення, які саме інвестиційні проекти у сфері людського капіталу є найактуальнішими для потреб населення, що варто відкласти на розгляд у перспективі та в реалізації яких населення не має потреби. У цьому випадку саме якісний розподіл БІ (тобто процес прийняття рішення про інвестування державою коштів у доцільні проекти) визначає обсяг стратегічних бюджетних інвестицій (СБІ), де значну роль відіграє перерозподіл коштів по головних розпорядниках бюджетних коштів органів місцевого самоврядування за тими чи іншими бюджетними програмами. Все це засновується на системі стратегічного управління БІ, яка в Україні ще не сформувалася належним чином. Попри масштабну кризу, спричинену пандемією COVID-19 і, особливо, непередбаченою російсько-українською війною, така проблема має бути вирішена якнайшвидше. Значним фактором впливу на відповідну ситуацію може послужити запозичення Україною досвіду країн – членів ЄС з приводу визначення рівня стабільності БІ. Застосування такого досвіду може стати перспективою для уряду України у прийнятті управлінських рішень з планування бюджетних видатків. Це суттєво зменшить рівень ризиків одержання значних економічних збитків від тих чи інших непередбачуваних обставин, а також прискорить процедуру реалізації Україною євроінтеграційних планів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Так, науковці на чолі з О. Пищуліною [1] у своїй аналітичній доповіді намагаються розкрити проблеми розвитку основних галузей економіки у сфері управління людським капіталом (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, культура, туризм, спорт), аналізуючи вплив різноманітних чинників на його формування. Водночас науковці на чолі з О. Лісничук [2] присвятили своє дослідження сутності БІ та аналізу системи управління ними в Україні. Проте зовсім слабо відображена позиція та роль держави як регулятора розвитку людського капіталу в економіці країни, на що особливо звернули увагу науковці на чолі з С. Жуковим [3] і Л. Своробович [4]. Вони присвятили свої праці дослідженню взаємозалежності між основними галузями економіки. Однак і тут проведене дослідження є недостатнім, оскільки практично проігноровані питання діяльності допоміжних галузей розвитку людського капіталу (сільське господарство, промисловість, транспорт та інші галузі у сфері обслуговування), які є факторами формування перших.

Учені на чолі з Н. Новіковою [5] досліджували шляхи удосконалення професійних компетентностей державних службовців, рівень яких суттєво впливає на розвиток людського капіталу. Проте не враховані питання, якою саме має бути система управління державною службою в контексті планування бюджетних видатків. Дослідники Н. Бенько [6] та Д. Шевченко [7] розглянули проблематику здійснення інвестицій у людський капітал, однак приділено замало уваги впливу держави на розвиток людського капіталу, на відміну від П. Щербакова [8]. Разом з тим,

науковцем не запропоновано шляхи вдосконалення публічного управління людським капіталом. Праця вчених на чолі з І. Царенко [9] присвячена дослідженню електронного урядування як основного стимулу розвитку людського капіталу в органах публічної влади. Проте майже не розглянуті питання здійснення інвестицій у впровадження електронних систем в органи публічної влади, що регулюють певні галузі економіки, з метою збільшення рівня їхньої прозорості. Значний внесок у своє дослідження зробив І. Микитюк [10], яким доведено важливість збалансованості бюджетної системи у країні, спираючись на закордонний досвід, проте недостатньо розглянуто питання поліпшення інвестиційного клімату країни.

Щодо досліджень закордонних науковців, зокрема Л. Шана [11], Р. Субхаша [12] та С. Калкіна [13], можна припустити, що в закордонних країнах важливе значення приділяється плануванню інвестицій, розвитку людських ресурсів і гендерних відносин у суспільстві з акцентом на ринковій економіці як першопричині розвитку людського капіталу в органах публічної влади, оскільки відносини в приватному секторі є прикладом для наслідування взаємовідносин в органах публічної влади. У цьому випадку гармонізація таких взаємовідносин сприятиме поліпшенню інвестиційного клімату у країні, що збільшить обсяг інвестицій у галузях освіти, соціального захисту, культури, туризму та спорту і, відповідно, охорони здоров'я. Однак дослідження впливу держави як регулятора сфери управління людським капіталом на діяльність приватного сектору потребує доопрацювання.

Метою статті є визначення стратегічних орієнтирів сталого розвитку країни щодо створення державою належних умов для здійснення доцільних бюджетних інвестицій у розвиток пріоритетних галузей людського капіталу.

Методи. Інформаційною базою дослідження слугували праці українських та закордонних науковців з проблематики розвитку людського капіталу та стратегічних інвестицій у людський капітал у складі наукових статей, аналітичних доповідей, монографій і статистичні дані офіційних сайтів Мінфіну та "Ціна держави". Дослідження проведено із застосуванням методів теоретичного узагальнення, статистичних групувань, порівняльного та системного аналізів, моделювання та абстрагування. Це дало змогу визначити, що розвиток людського капіталу залежить передусім від доцільності БІ з боку органів публічної влади, в основі чого лежить вкладення коштів завдяки державному та місцевим бюджетам у стратегічні об'єкти.

Результати дослідження. В умовах реформування системи державного управління як узгодженої певним чином складної системи відносин між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, бізнес-структурами та населенням, що можуть виступати як виробники та споживачі товарів і послуг, що необхідні для підтримки

рівня життя населення з метою забезпечення продуктивності праці, відбуваються значні похибки у процесі стратегічного планування. Це підтверджується невдалими змінами у стратегії сталого розвитку країни, внесеними державою задля створення ефективної системи управління змінами в органах публічної влади, з орієнтацією на досвід розвинених країн. У такому разі українській державі потрібно кардинально змінити парадигми розвитку людського капіталу, запровадивши нові принципи стратегічного планування підвищення якості життя населення і, отже, збільшення рівня продуктивності праці, де значну роль відіграють БІ у розвиток людського капіталу [1, с. 7–8].

Так, БІ є основним інструментом державного регулювання економіки, оскільки саме вони закладають підґрунтя сталого розвитку країни [2, с. 460]. Якщо інвестиції є сукупністю капітальних вкладень з боку державного та приватного секторів у розвиток об'єктів економічної діяльності, які водночас утворюють сферу людського капіталу [1, с. 5], то важливою складовою інвестицій є БІ, здійснювані державним сектором економіки у вигляді всіх капітальних видатків, спрямованих на матеріальні й нематеріальні активи та фінансування конкретного інвестиційного проєкту коштом державного та місцевих бюджетів з метою забезпечення сталого розвитку країни, завдяки чому досягається соціально-економічний ефект. Через недоліки механізму узгодження обсягів і структури бюджетних інвестицій з джерелами фінансування в межах інвестиційної складової бюджету як сукупності бюджетних надходжень і окремої частини видатків, виділених на реалізацію інвестиційних проєктів, нерідко виникають проблеми, пов'язані з бюджетним інвестуванням. Це зокрема недоцільність реалізованих об'єктів інвестування, які мають низький попит серед населення. Реалізація таких проєктів не є вигідною ні для населення, ні для новостворених підприємств/установ/організацій через недоодержання прибутку, ні для самих органів публічної влади, в яких виникає значний рівень бюджетного дефіциту через недоотримання дохідної частини бюджету. Запобігання подібних ситуацій слугуватиме розробка стратегії бюджетних інвестицій, яка має формуватися на першочергових і невідкладних завданнях, актуальних проєктах і програмах та здійсненні перспективних вкладень на найближчі роки [2, с. 460–463].

Отже, БІ мають бути стратегічними, тобто здійснюватися в основі розробленої інвестиційної стратегії. У цьому контексті *стратегічні бюджетні інвестиції* є довгостроковими інвестиціями органів державної влади та місцевого самоврядування, що сприяють раціональному використанню коштів завдяки державному та місцевим бюджетам, їх розподілу за важливістю тих чи інших інвестиційних проєктів відповідно до сформованих у розробленій стратегії сталого розвитку загальнодержавних стратегічних цілей, у рамках яких визначаються пріоритетні напрями стратегічного розвитку людського капіталу (ЛК) у країні.

Відповідно пріоритетні напрями стратегічного розвитку мають бути спрямовані на збереження і розширення частки ринку збуту продукції, а також вдосконалення внутрішніх бізнес-процесів завдяки ефективному управлінню людськими ресурсами, зокрема й на регіональному та місцевому рівнях, де ключовими компонентами розвитку ЛК є якісна освіта, якісні медичні послуги та нові робочі місця з високим рівнем оплати праці [3, с. 105]. Досягнення рівня такої системи управління потребує створення в Україні соціально орієнтованої держави, яка спрямовуватиме свої ресурси на розвиток людського потенціалу шляхом здійснення соціальних інвестицій з найбільшим соціально-економічним ефектом від використання людських ресурсів для розвитку інноваційної економіки. Тут величезну роль відіграє передача органами державної влади більших повноважень і фінансових ресурсів органам місцевого самоврядування для розв'язування актуальних проблем управління ЛК [4, с. 196].

Значне місце у взаємовідносинах між органами місцевої влади посідають професійні компетентності державних службовців, що працюють у місцевих державних адміністраціях, і службовців органів місцевого самоврядування, від рівня яких залежить рівень якості надання публічних послуг населенню та рівень його довіри до влади. Водночас якість надання публічних послуг суттєво залежить від наявності в публічних службовців емоційного зв'язку з керівництвом, самовідчуття в колективі, потреби працювати в команді, відчуття відповідальності за виконання службових повноважень, а також потреби в отриманні нових або удосконаленні наявних знань, набутті вмінь та навичок роботи зі зверненнями громадян. У цьому разі керівництво органів місцевої влади має відповідати за розробку та затвердження спеціальних програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу з виділенням коштів для реалізації цих програм, спрямованих насамперед на формування в публічних службовців знань і вироблення навичок вертикальної/горизонтальної системної взаємодії між органами публічної влади та прийняття управлінських рішень за результатами відповідної взаємодії [5, с. 88–90].

Так, необхідність вкладення коштів у людину з метою удосконалення її професійних компетентностей та підвищення продуктивності праці населення дає змогу сформулювати позицію з приводу СБІ у ЛК як першопричини сталого розвитку країни. Тут інвестиції мають здійснюватися передусім в інтелектуальний капітал, який відіграє ключову роль в ефективності діяльності органів публічної влади та включає:

- сукупність знань, вмінь і навичок фахівців виконувати службові повноваження (*людський капітал*);
- вміння застосовувати фахівцями запаси знань у процесі партнерських взаємовідносин на особистісному рівні – між працівниками, мікрорівні – між підприємствами/установами/організаціями, мезорівні – між регіонами/галуззями та макрорівні – між державою та суспільством (*соціальний капітал*);

• результати інтелектуальної діяльності – впроваджені інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), корпоративна культура, інституціоналізовані знання тощо (*структурний капітал*) [6, с. 97-99].

Своєю чергою відповідні інвестиції можуть відноситися до:

неречових, не втілених у людях – у наукові дослідження та розробки, у розвиток інтелектуальних здібностей і виховання дітей до працездатного віку (формування інтелектуального капіталу);

речових, втілених у людях – у розвиток основних і допоміжних галузей економічної діяльності у сфері управління людським капіталом (реалізація інтелектуального капіталу);

неречових, втілених у людях – для трудових мігрантів, у розвиток ІКТ для пошуку інформації про ціни на товари/послуги, заробітки (стимулювання розвитку інтелектуального капіталу) [7, с. 52].

У сучасній економіці *людський капітал* як складова інтелектуального капіталу визначає основну частку національного багатства регіонів, країн і світу, що насамперед залежить від ефективності державного управління. Тут ефект від державного управління має зумовлюватись орієнтиром керівництва державних органів на державного службовця як на освічену людину й творчу особистість, яка прагне проявляти ініціативу щодо прийняття управлінських рішень і вдосконалювати рівень своїх професійних компетентностей, а не як на "робочий інструмент", що зобов'язаний працювати на керівництво в його інтересах. Така мотивація державних службовців завжди слугує запорукою здійснення СБІ у людський капітал, тоді як дестабілізуючі відносини між керівництвом та підлеглими створюють систему нерівності, в якій підлеглий не має права на прояв ініціативи у прийнятті управлінських рішень. Проте не завжди одностороння пропозиція з боку керівництва може відповідати інтересам місцевого населення [8, с. 244].

Подібні ситуації виникають на основі недовіри з боку керівників щодо підлеглих, а також зловживання керівництвом своїм службовим становищем, запобіганню чому сприятиме розвиток електронного урядування в органах державної влади та місцевого самоврядування. За наявності в органах спеціалізованих ІКТ та чи інша електронна система фіксуватиме дату, час, обсяг виконаних завдань, а також аналізуватиме якість виконання службових повноважень усіх публічних службовців незалежно від посад. Усе це потребує розробки Національного стандарту електронного урядування згідно зі стандартом ЄС, що створюватиме умови для забезпечення прозорості та підзвітності роботи представників органів публічної влади завдяки використанню ними ІКТ як стимулюючого інструменту розвитку ЛК на мезорівні з огляду на проведення реформи децентралізації в Україні [9].

За даними сайту "Ціна держави" [14] видатки державного та місцевих бюджетів, а також зведеного бюджету розподілені за окремими галузями економіки без розрахунків вкладень в основну й допоміжну

підсистеми цих галузей у сфері управління ЛК. Відповідні розрахунки, зокрема в структурі ВВП, допоможуть визначити, наскільки результативною була бюджетна підтримка розвитку ЛК в Україні з боку органів публічної влади протягом останніх трьох років (таблиця).

Таблиця

Аналіз показників здійснення бюджетних інвестицій у розвиток людського капіталу за 2018–2020 рр.

Показник державного управління людським капіталом	2018		2019		2020	
	млрд грн	% ВВП	млрд грн	% ВВП	млрд грн	% ВВП
Доходи бюджету	1005.3	28.25	897.0	22.57	920.2	21.94
Видатки бюджету	1250.2	35.13	1370.1	34.47	1654.2	39.44
<i>У людський капітал</i>	<i>664.2</i>	<i>18.67</i>	<i>720.5</i>	<i>18.13</i>	<i>836.4</i>	<i>19.94</i>
Освіта	210.0	5.90	238.8	6.01	273.9	6.53
Соціальний захист пенсіонерів	157.9	4.44	191.2	4.81	212.6	5.07
Охорона здоров'я	115.8	3.26	128.4	3.23	179.4	4.28
Соціальне забезпечення	151.4	4.26	130.6	3.28	135.5	3.23
Духовний та фізичний розвиток	29.0	0.81	31.6	0.79	34.8	0.83
<i>У допоміжні галузі</i>	<i>179.3</i>	<i>5.04</i>	<i>198.4</i>	<i>4.99</i>	<i>301.3</i>	<i>7.18</i>
Комунальне господарство	30.3	0.85	34.5	0.87	35.0	0.84
Сільське господарство	14.1	0.40	14.4	0.36	16.3	0.39
Охорона навколишнього середовища	8.2	0.23	9.7	0.24	11.2	0.27
Паливно-енергетичний комплекс	3.5	0.10	4.3	0.11	5.6	0.13
Транспорт	70.3	1.98	77.5	1.95	151.4	3.61
Інші галузі економіки	52.9	1.49	58.0	1.46	81.7	1.95
<i>У державні потреби</i>	<i>406.6</i>	<i>11.43</i>	<i>451.2</i>	<i>11.35</i>	<i>516.5</i>	<i>12.31</i>
Громадський порядок, безпека та судова влада	118.0	3.32	141.5	3.56	164.3	3.92
Обслуговування державного боргу	116.1	3.26	120.1	3.02	137.5	3.28
Оборона	97.0	2.73	106.6	2.68	122.4	2.92
Загальнодержавні функції	75.5	2.12	83.0	2.09	92.3	2.20
Різниця між доходами та видатками бюджету	-244.9	-6.88	-473.1	-11.90	-734.0	-17.50
ВВП	3558.7	100	3974.6	100	4194.1	100

Складено та розраховано автором за [14–17].

До того ж доцільно скористатися даними сайту Мінфіну в розрізі ВВП [15], спираючись на функціональну класифікацію видатків бюджету [16] та працю І. Микитюка [10], який підкреслює необхідність визначення рівня фінансової стабільності як частки різниці між доходами та видатками зведеного бюджету у ВВП, що згідно з пактом про фінансову стабільність країн ЄС не має перевищувати 3 %.

Так, протягом 2018–2020 рр. спостерігається не лише нестабільність бюджетного інвестування, але й поступове її збільшення, враховуючи те, що серед бюджетних видатків найбільший відсоток ВВП становлять видатки в ЛК. На це вказує відповідне зростання від'ємної частки різниці між доходами та видатками зведеного бюджету у ВВП. Це спричинено різким зменшенням частки дохідної частини зведеного бюджету. За 2018–2020 рр. відбувалось різке зменшення податкових надходжень до державного бюджету. Якщо в 2018 р. їхній обсяг становив 708.4 млрд грн, то в 2019 р. – вже 582.7 млрд грн, а в 2020 р. –

574.3 млрд грн. Щодо податкових надходжень до місцевих бюджетів навпаки спостерігається помірне збільшення обсягу з 85.4 до 96 млрд грн. Разом з цим обсяг неподаткових надходжень до державного бюджету зростає (з 171.4 до 220.5 млрд грн), а до місцевих бюджетів – зменшується (з 29.1 до 21.8 млрд грн) [17].

З одного боку, зменшення органами державної влади податкового навантаження на населення з 2018 по 2020 рр. могло позитивно вплинути на споживчі витрати, частка у ВВП яких за 2019 р. зросла з 89.8 до 95.2 %, а у 2020 р. незначно знизилася до 93.5 %. З іншого – це може свідчити про неефективність розподілу та перерозподілу бюджетних видатків для вкладення у стратегічні об'єкти, послуги яких мають високий попит населення, на що вказує зменшення частки валового нагромадження у ВВП з 18.8 до 7.5 % [15]. Зокрема це доброустрій прибудинкових територій, будівництво/реконструкція/удосконалення діяльності закладів освіти, спортивних і культурних комплексів, туристичних фірм, промислових підприємств, об'єктів транспортної інфраструктури, центрів обслуговування тощо.

Щодо видаткової частини зведеного бюджету, то протягом аналізованого періоду спостерігається різке коливання частки показника у ВВП, яка під кінець 2020 р. різко зросла. Тут особливу роль відіграло коливання частки бюджетних видатків в ЛК у ВВП. Попри збільшення обсягу показника, у 2019 р. простежується негативна тенденція його частки у ВВП, коли 2020 р. вона порівняно збільшилась.

Тож, динаміка бюджетного інвестування в людський капітал ілюструє стабільну ситуацію з видатками в галузі освіти та соціального захисту пенсіонерів, частка у ВВП яких поступово зростає.

Можна припустити, що Україна має високий освітній потенціал, наявність якого може підтвердити цифрова грамотність населення, що надала свій відбиток в успішному проведенні занять у режимі онлайн під час спалаху пандемії *COVID-19*. Крім того, величезну роль відіграв значний внесок з боку органів місцевої влади в систему освіти, про що свідчить переважний обсяг вкладень коштом місцевих бюджетів, який до 2020 р. поступово зростає (з 165.7 до 214.3 млрд грн) [14]. Тут важливим фактором впливу послужили перші кроки проведення реформи децентралізації в рамках передачі низки повноважень на місцевий рівень, зокрема в частині управління освітою, і отже, старт реформи Нової української школи з впровадженням інноваційних методів навчання.

В обсягах БІ у соціальне забезпечення простежується негативна динаміка за весь аналізований період (див. *таблицю*). При цьому збільшення бюджетних видатків у соціальний захист пенсіонерів пов'язано передусім з пенсійною реформою, яка передбачає перерахунок пенсій на основі обчислення середньої заробітної плати відповідно до досвіду роботи та виплати індексацій. Однак, попри створення низки електронних систем та реєстрів, зокрема Єдиного державного автоматизованого реєстру осіб, що мають право на пільги (ЄДАРП), Міністерство соціальної політики України не використовує дані цих систем під час

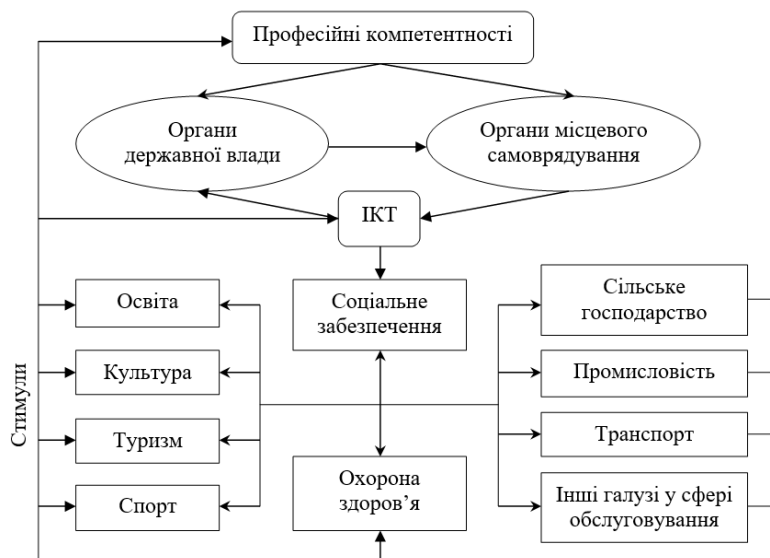
планування видатків у соціальне забезпечення, тож не володіє інформацією про зареєстрованих осіб. Крім того, соціальне забезпечення є галуззю, яка найменш забезпечена ІКТ, що дає змогу: здійснювати збір даних про осіб, які виконують роботу, пов'язану з ризиком професійних захворювань; перевіряти вірогідність та актуальність інформації про осіб, які потребують соціальних виплат, допомоги та пільг, соціальних послуг і житлових субсидій; проводити моніторинг відносин між надавачами та отримувачами соціальних послуг, інформації про нарахування та проведення виплат; забезпечувати захист персональних даних. Відповідно проблеми, пов'язані з нестачею в органах влади ІКТ та кваліфікованого персоналу, а отже порушенням державою принципів економічної залежності витрат на споживання від одержаних доходів і ВВП, заниженням розмірів основних соціальних стандартів і неефективністю правового регулювання залежності між сплаченими страховими внесками і виплатами з них, дестабілізували процес БІ в допоміжній галузі економіки [18, с. 7–10, 326].

Так, якщо за 2019 р. частка у ВВП цього показника дещо знизилась, то на кінець 2020 р. вона вже помітно зросла (див. *таблицю*), на що суттєво вплинули різкі коливання часток бюджетних видатків у сільське господарство, транспорт та інші галузі економіки (зокрема промисловості). Разом з тим стабільне зростання часток бюджетних видатків простежується в галузях комунального господарства, охорони навколишнього середовища й паливно-енергетичного комплексу. З огляду на ситуацію, можна стверджувати, що в 2019 р. слабка соціальна захищеність населення знизила попит на робочі місця в сферах виробництва та обслуговування, що суттєво сприяло зменшенню кількості закупівель необхідних комплектуючих і устаткування з боку споживачів задля впровадження їх у діяльність основних галузей у сфері управління ЛК, зокрема охорони здоров'я, духовного та фізичного розвитку. Таке становище також відобразилось на видатках у державні потреби. Тут особливу роль відіграли різкі коливання бюджетних видатків на обслуговування державного боргу, оборону та загальнодержавні функції. Можна припустити, що в 2019 р. значно зменшилась кількість укладених державними органами договорів державно-приватного партнерства з підприємствами-виробниками, основою яких є закупівлі реалізованої продукції на власні потреби та транспортне забезпечення. Однак у 2020 р. через спалах пандемії *COVID-19* держава приділяла велику увагу забезпеченню належного функціонування стратегічних об'єктів інвестування у сфері управління ЛК дистанційно, а також у боротьбу з пандемією. На це вказує різке зростання частки у ВВП бюджетних видатків у галузь охорони здоров'я.

Проте, попри різке збільшення видатків як в основні, так і в допоміжні галузі економіки, попит населення на закупівлю товарів та одержання послуг у відповідних суб'єктів господарювання суттєво знизився. На це вказує різке падіння податкових надходжень, що

визначило зменшення відповідної частки у ВВП. Це спричинено економічною кризою, що пов'язана зокрема з пандемією COVID-19, яка призупинила роботу низки підприємств/установ/організацій в галузях сільського господарства, транспорту та інших галузях економіки, а також зменшила кількість відвідувачів закладів, які сприяють розвитку людського капіталу (освіти, охорони здоров'я, культури та спорту). Повне відновлення режиму роботи цих закладів є можливим за умов застосування громадянами України заходів у рамках використання ними лише перевіреної інформації на офіційних сайтах органів влади з приводу ведення воєнних дій на території України внаслідок російсько-української війни, додержання карантинних вимог, медичного і соціального обслуговування та іншої інформації стосовно подій в Україні та світі. Здійсненню таких прогнозів може сприяти співпраця Міністерств охорони здоров'я та соціальної політики України із Радою національної безпеки і оборони України, яка має ґрунтуватися на впровадженні та застосуванні спеціальних електронних систем і реєстрів, що допомагають вести облік осіб, які потребують соціальної та медичної допомоги; своєчасно реагувати на недостовірну/сумнівну інформацію, а також спільно з відповідними органами влади на місцях організувати електронну участь з метою проведення роз'яснювальної роботи, зокрема в рамках ознайомлення з правилами поведінки в разі виникнення надзвичайних ситуацій, реагування на раптову появу сумнівної інформації про війну в Україні з невідомих джерел та ін.

Так, спираючись на закордонний досвід, пропонуємо модель удосконалення стратегічного управління бюджетними інвестиціями у розвиток людського капіталу, що наочно проілюстровано на *рисунку*.

Модель удосконалення стратегічного управління бюджетними інвестиціями у розвиток людського капіталу

Побудовано автором за: [11, с. 21–28; 12, с. 47–69, 152–163; 13, с. 157].

Як видно з *рисунка*, налагодження системи стратегічного управління бюджетними інвестиціями у галузь соціального забезпечення шляхом впровадження в діяльність профільних органів влади спеціалізованих ІКТ зумовить більшу ефективність системи управління в галузі охорони здоров'я. Тут значним фактором впливу слугуватиме збільшення рівня довіри населення до якості надання соціальних і медичних послуг.

Величезну роль у цьому питанні відіграють центри соціальної допомоги та психологічної підтримки. Співпрацюючи із закладами охорони здоров'я, вони спонукатимуть відвідувачів відчувати себе впевненими в одержанні медичної допомоги з наданням певних соціальних послуг. Це підтримка осіб, які опинилися у кризових ситуаціях (зокрема надання психологічної й медичної допомоги особам, які перебувають у зоні воєнних дій, особливо постраждалим унаслідок війни); допомога в одержанні освітніх послуг учнів і студентів з особливими потребами; працевлаштування осіб з обмеженими можливостями; розповсюдження інформації про необхідність ведення здорового способу життя та ін. Усе це сприятиме забезпеченню повноцінної роботи закладів основних галузей економіки, а саме: освіти з метою проходження учнями/студентами навчальних програм, соціального забезпечення – одержання соціальної допомоги, культури – отримання послуг у проведенні культурних заходів, туризму – організації поїздок за кордон, спорту – зайняття фізичною культурою для зміцнення стану здоров'я, що зрештою значно удосконалив сферу управління людським капіталом. Таке удосконалення стане першим кроком до подолання економічної кризи шляхом збільшення продуктивності праці населення та зниження рівня безробіття. Тут саме основні галузі економіки є стимулами діяльності допоміжних. Задіяні в цих галузях підприємства/установи/організації збільшують свою конкурентоспроможність у виробництві та обслуговуванні відповідно до потреб частини населення, зайнятого в основних галузях економіки. Завдяки цьому зростає попит населення на закупівлю інноваційної продукції та одержання послуг, що можуть бути застосовані закладами охорони здоров'я, соціального захисту, культури, туризму, спорту, а також органами державної влади та місцевого самоврядування, зокрема для впровадження ІКТ та удосконалення професійних компетентностей персоналу.

Висновки. Стратегічні бюджетні інвестиції є довгостроковими інвестиціями, здійснюваними органами державної влади та місцевого самоврядування в основі розробленої інвестиційної стратегії, спрямованої на досягнення загальнодержавних стратегічних цілей розвитку людського капіталу як частини інтелектуального капіталу, із відображенням рівня продуктивності праці представників суспільства під час застосування ними своїх професійних компетентностей, займаючи посади на певних підприємствах, в установах/організаціях, задіяних у різних галузях економіки. Разом з тим рівень ефективності державного управ-

ління відповідними галузями залежить передусім від професійних компетентностей державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування, які відображаються у їхньому стратегічному мисленні й раціональному прийнятті ними управлінських рішень у процесі планування бюджетних інвестицій у розвиток пріоритетних галузей економіки.

Так, проблема обмеження участі суб'єктів господарювання у конкуренції на ринку праці в Україні, спричинена зменшенням бюджетних інвестицій у соціальне забезпечення, продовжує негативно впливати на діяльність допоміжних галузей економіки. Це значно знижує рівень інноваційного розвитку основних галузей економіки у сфері управління людським капіталом. В усуненні цих перешкод чималу роль відіграє підвищення професійних компетентностей персоналу органів публічної влади використовувати новітні ІКТ у рамках моделі удосконалення стратегічного управління бюджетними інвестиціями в розвиток людського капіталу. Імплементация такої моделі може стати першим кроком до поліпшення якості здійснення стратегічних бюджетних інвестицій у галузі соціального захисту та охорони здоров'я, спрямованих на збільшення продуктивності праці населення. Усе це зрештою зумовить поліпшення інвестиційного клімату в Україні й відповідно приплив додаткових внутрішніх та іноземних стратегічних інвестицій, націлених на відновлення постраждалої економіки України внаслідок масштабної кризи, зокрема посилення обороноздатності, відновлення пошкодженої через війну інфраструктури та прискорення процесу євроінтеграції країни.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє, що він не має фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не має відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що автор працює в установі, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів та редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Пищуліна О., Юрочко Т., Міщенко М., Жаліло Я. Розвиток людського капіталу: на шляху до якісних реформ: аналітична доповідь. Київ: Центр Разумкова, Заповіт, 2018. 368 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_LUD_KAPITAL.pdf.
2. Ліснічук О.А., Гавриш В.С. Активізація бюджетних інвестицій, спрямованих на економічний розвиток України. *Приазовський економічний вісник*. 2018. Вип. 6 (11). С. 460-465. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/6_11_uk/83.pdf.
3. Жуков С. А., Зеліч В. В., Сойма С. Ю. Людський капітал в економічній системі сучасного суспільства: механізм формування, інвестиції та перспективи розвитку в Україні. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 2 (37). С. 105-109. DOI: 10.37405/1729-7206.2019.2(37).105-109.
4. Своробович Л. М. Роль людського капіталу в розвитку територіальних соціально-економічних систем. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2018. № 3 (67). С. 184-198. DOI: 10.33987/vsed.3(67).2018.184-198.
5. Новікова Н. Л., Науменко Р. А., Ільїна А. О. Маркери професійної компетентності державних службовців. *Економіка України*. 2018. № 9 (682). С. 85-98. DOI: 10.15407/economyukr.2018.09.085.

6. Бенько Н. М. Взаємозв'язок структури людського капіталу та інвестицій у людський капітал. *Бізнес Інформ*. 2020. № 10. С. 96-104. DOI: 10.32983/2222-4459-2020-10-96-104
7. Шевченко Д. В. Інвестиції в людський капітал як фактор підвищення конкурентних переваг економіки. *Інноваційна економіка*. 2021. № 5-6. С. 51-56. DOI: 10.37332/2309-1533.2021.5-6.7.
8. Щербаков П. Людський капітал як фактор публічного адміністрування соціалізації економіки. *Аспекти публічного управління*. 2020. № 6. Т. 8. С. 239-246. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/844>.
9. Царенко І. О., Красножон Н. С. Електронне урядування як інструмент посилення конкурентоспроможності країни. *Ефективна економіка*. 2020. № 8. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.8.74.
10. Микитюк І. С. Теоретичні основи збалансованості бюджетної системи України. *Економічний вісник університету*. 2013. Вип. 20(1). С.162-167. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/escvu_2013_20\(1\)_34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/escvu_2013_20(1)_34).
11. Shan L. L. Strategic Investment Planning with Technology Choice in Manufacturing Systems. London: Routledge, 1st edition. 2018. 172 p. DOI: 10.4324/9780429450907.
12. Subhash R. Fundamentals of Human Resource Development. Lunawada, India: Red'Shine Publication Private Limited, 1st edition. 2019. 175 p. URL: <https://books.google.com.ua>.
13. Calkin S. Human Capital in Gender and Development. London: Routledge, 2018. 400 p. DOI: 10.4324/9781315522098.
14. Видатки за функціями / Бюджет України // Ціна держави. URL: <http://old.cost.ua/budget/expenditure>.
15. Валовий внутрішній продукт. Індекси. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2020>.
16. Про бюджетну класифікацію: Наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text>.
17. Доходи. Бюджет України. Ціна держави. URL: <http://old.cost.ua/budget/revenue>.
18. Звіт про результати аналізу системи загальнообов'язкового державного пенсійного і соціального страхування та соціального захисту населення: затверджено рішенням Рахункової палати від 13.07.2021 № 15-4. Київ, 2021. 499 с. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2021/15-4_2021/Zvit_15-4_2021.pdf.

REFERENCES

1. Pyshhulina, O., Jurochko, T., Mishhenko, M., & Zhalilo, Ja. (2018). Rozvytok ljud's'kogo kapitalu: na shljahu do jakisnyh reform: analitychna dopovid'. Kyi'v: Centr Razumkova, Zapovit [Human capital development: on the way to quality reforms: an analytical report. Kyiv: Razumkov Center, Testament]. https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_LUD_KAPITAL.pdf [in Ukrainian].
2. Lisnichuk, O. A., & Gavrysh, V. S. (2018). Aktyvizacija bjudzhetnyh investycij, sprjamovanyh na ekonomichnyj rozvytok Ukrai'ny [Intensification of budget investments aimed at economic development of Ukraine]. *Pryazovskiy Economic Bulletin*, (Vol. 6 (11), (pp. 460-465). http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/6_11_uk/83.pdf [in Ukrainian].
3. Zhukov, S. A., Zelich V. V., & Sojma, S. Ju. (2019). Ljuds'kyj kapital v ekonomichnij systemi suchasnogo suspil'stva: mehanizm formuvannja, investycii' ta perspektyvy rozvytku v Ukrai'ni [Human capital in the economic system of modern society: the mechanism of formation, investment and prospects for development in Ukraine]. *Visnyk ekonomichnoi' nauky Ukrai'ny – Bulletin of Economic Science of Ukraine* 2 (37), 105-109. DOI: 10.37405/1729-7206.2019.2(37).105-109 [in Ukrainian].
4. Svorobovych, L. M. (2018). Rol' ljuds'kogo kapitalu v rozvytku terytorial'nyh social'no-ekonomichnyh system [The role of human capital in the development of territorial socio-economic systems]. *Visnyk social'no-ekonomichnyh doslidzen' – Bulletin of Socio and Economic Research*, 3 (67), 184-198. DOI: 10.33987/vsed.3(67).2018.184-198 [in Ukrainian].

5. Novikova, N. L., Naumenko, R. A., & Il'i'na, A. O. (2018). Markery profesijnoi' kompetentnosti derzhavnyh sluzhbovciv [Markers of professional competence of public officials]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 9 (682), 85-98. DOI: 10.15407/economyukr.2018.09.085 [in Ukrainian].
6. Ben'ko, N. M. (2020). Vzajemozv'jazok struktury ljuds'kogo kapitalu ta investycij u ljuds'kyj kapital [Relationship between human capital structure and investment in human capital]. *Biznes Inform – Business Inform*, 10, 96-104. DOI: 10.32983/2222-4459-2020-10-96-104 [in Ukrainian].
7. Shevchenko, D. V. (2021). Investycii' v ljuds'kyj kapital jak faktor pidvyshhennja konkurentnyh perevag ekonomiky [Investment in human capital as a factor in increasing the competitive advantage of the economy]. *Innovacijna ekonomika– Innovative Economy*, 5-6, 51-56. DOI: 10.37332/2309-1533.2021.5-6.7 [in Ukrainian].
8. Shherbakov, P. (2020). Ljuds'kyj kapital jak faktor publichnogo administruvannja socializacii' ekonomiky [Human capital as a factor in public administration of socialization of the economy]. *Aspekty publichnogo upravlinnja – Aspects of Public Administration*, 6, (Vol. 8), (pp. 239-246). <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/844> [in Ukrainian].
9. Carenko, I. O., & Krasnozhon, N. S. (2020). Elektronne urjaduvannja jak instrument posylennja konkurentospromozhnosti kraii'ny [E-government as a tool to strengthen the country's competitiveness]. *Efektivna ekonomika – Efektyvna ekonomika*, 8, DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.8.74> [in Ukrainian].
10. Mykytjuk, I. S. (2013). Teoretychni osnovy zbalansovanosti bjudzhetnoi' systemy Ukrainy [Theoretical bases of balance of budgetary system of Ukraine]. *Ekonomichnyj visnyk universytetu – Economic Bulletin of University*. (Issue 20(1), (pp.162-167). [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2013_20\(1\)_34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2013_20(1)_34) [in Ukrainian].
11. Shan, L. L. (2018). Strategic Investment Planning with Technology Choice in Manufacturing Systems. London: Routledge, 1st edition. DOI: 10.4324/9780429450907 [in English].
12. Subhash, R. (2019). Fundamentals of Human Resource Development. Lunawada, India: Red'Shine Publication Private Limited, 1st edition. <https://books.google.com.ua> [in English].
13. Calkin, S. (2018). Human Capital in Gender and Development. London: Routledge. DOI: 10.4324/9781315522098 [in English].
14. Vydatky za funkcijamy. Bjudzhet Ukrainy. Cina derzhavy [Expenses by function. Budget of Ukraine. The price of the state]. <http://old.cost.ua/budget/expenditure> [in Ukrainian].
15. Valovyj vnutrishnij produkt. Indeksy. Minfin [Gross Domestic Product. Indexes. Ministry of Finance]. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2020> [in Ukrainian].
16. Pro bjudzhetnu klasyfikaciju: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 14.01.2011 № 11 [On budget classification: Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 14.01.2011 № 11]. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text> [in Ukrainian].
17. Dohody, Bjudzhet Ukrainy. Cina derzhavy [Revenues. Budget of Ukraine. The price of the state]. <http://old.cost.ua/budget/revenue> [in Ukrainian].
18. Zvit pro rezul'taty analizu systemy zagal'noobov'jazkovogo derzhavnogo pensijnogo i social'nogo strahuvannja ta social'nogo zahystu naseleennja: zatverdzheno rishennjam Rahunkovoi' palaty vid 13.07.2021 № 15-4. Kyi'v [Report on the results of the analysis of the system of compulsory state pension and social insurance and social protection of the population: approved by the decision of the Accounting Chamber of 13.07.2021 № 15-4. Kyiv]. (2021). https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2021/15-4_2021/Zvit_15-4_2021.pdf [in Ukrainian].

Надійшла до редакції 31.01.2022.

Прийнято до друку 25.03.2022.

Публікація онлайн 22.04.2022.